

Η επίσημη πολιτική αντίδραση και η εξωτερική πολιτική δράση του Κλήρου κατά τη διάρκεια της Επανάστασης

Αφιέρωμα / 1821-2021: Ανάσταση του Γένους

Σωτήριος Μυλωνάς, Υποψήφιος Δρ. Θεολογίας

Η επίσημη πολιτική αντίδραση του Πατριαρχείου απέναντι στο ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης

Η έκρυθμη ήταν η κατάσταση και στην Κωνσταντινούπολη, όπου οι οθωμανικές αρχές είχαν αρχίσει να βάζουν το βάρος τους στα χριστιανικά εδάφη εξαιτίας της επανάστασης στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Μέσα σε αυτήν την ατμόσφαιρα του επαναστατικού αναβρασμού και της οθωμανικής κινητοποίησης για καταστολή το κίνημα πραγματοποιήθηκε γύρω στις 20 Μαρτίου 1821 πατριαρχική σύνοδος «περί καθαιρέσεως των φιλοσοφικών μαθημάτων». Οι συντηρητικές κύκλοι της Κωνσταντινούπολης βρήκαν αφορμή να επιτεθούν με δριμύτητα εναντίον των προοδευτικών λογίων και να τους καταδικάσουν. Αυτή η επίθεση, βέβαια, δεν ήταν κάτι νέο, αλλά ήταν συνέχεια των ιδεολογικών συγκρούσεων που είχαν εκδηλωθεί ήδη πριν την Επανάσταση, οι οποίες είχαν ιδιαίτερα ενταθεί τα δύο τελευταία

χρόνια. Τώρα όμως η συγκυρία ήταν τεταμένη και επικίνδυνη για τους οπαδούς των προοδευτικών ιδεών. Και μάλιστα για τον επιπρόσθετο λόγο, ότι οι προοδευτικοί λόγιοι θεωρήθηκαν οι βασικοί υπαίτιοι της αποστασίας.

Η συζήτηση στην εν λόγω σύνοδο έγινε μέσα σε ένα εξαιρετικά οξύ κλίμα και η απόφαση που λήφθηκε ήταν να κλείσουν τα προοδευτικά σχολεία και να απομακρυνθούν οι δάσκαλοί τους. Είχε, δηλαδή, ως σκοπό την εξάλειψη των παραγόντων εκείνων, εξαιτίας των οποίων θα μπορούσε να θεωρηθεί το Πατριαρχείο ως συνυπεύθυνο για το ξέσπασμα της Επανάστασης. Στο βαθμό, όμως, που τα προοδευτικά σχολεία είχαν ήδη αποδυναμωθεί από τις παρεμβάσεις της Εκκλησίας, η καταδικαστική απόφαση της πατριαρχικής συνόδου υπήρξε περισσότερο μια συμβολική πράξη, με την οποία το Πατριαρχείο θα δήλωνε τη νομιμοφροσύνη του στη σουλτανική εξουσία, αλλά και την απαρέγκλιτη αντίθεσή του προς στις νεωτερικές ιδέες, που στη δεδομένη συγκυρία ταυτίζονταν με το πνεύμα της αποστασίας^[1].

Την αποστασία αυτή οι επικεφαλές του Οικουμενικού Πατριαρχείου προσπάθησαν να καταπολεμήσουν με την έκδοση αφοριστικών εγκυκλίων. Το ότι γράφτηκαν υπό την πίεση των οθωμανικών αντιποίνων δεν αναιρεί το γεγονός ότι εξέφραζαν την πάγια πατριαρχική ιδεολογία, η οποία και βρισκόταν στον αντίποδα της αντίστοιχης ιδεολογίας των επαναστατών. Η πρώτη αφοριστική εγκύκλιος εκδόθηκε στις 23 Μαρτίου 1821 και ήταν υπογεγραμμένη από το Γρηγόριο τον Ε΄ και άλλους ανώτατους εκκλησιαστικούς αξιωματούχους. Με αυτή καταδικαζόταν απερίφραστα η επανάσταση του Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία ως πράξη

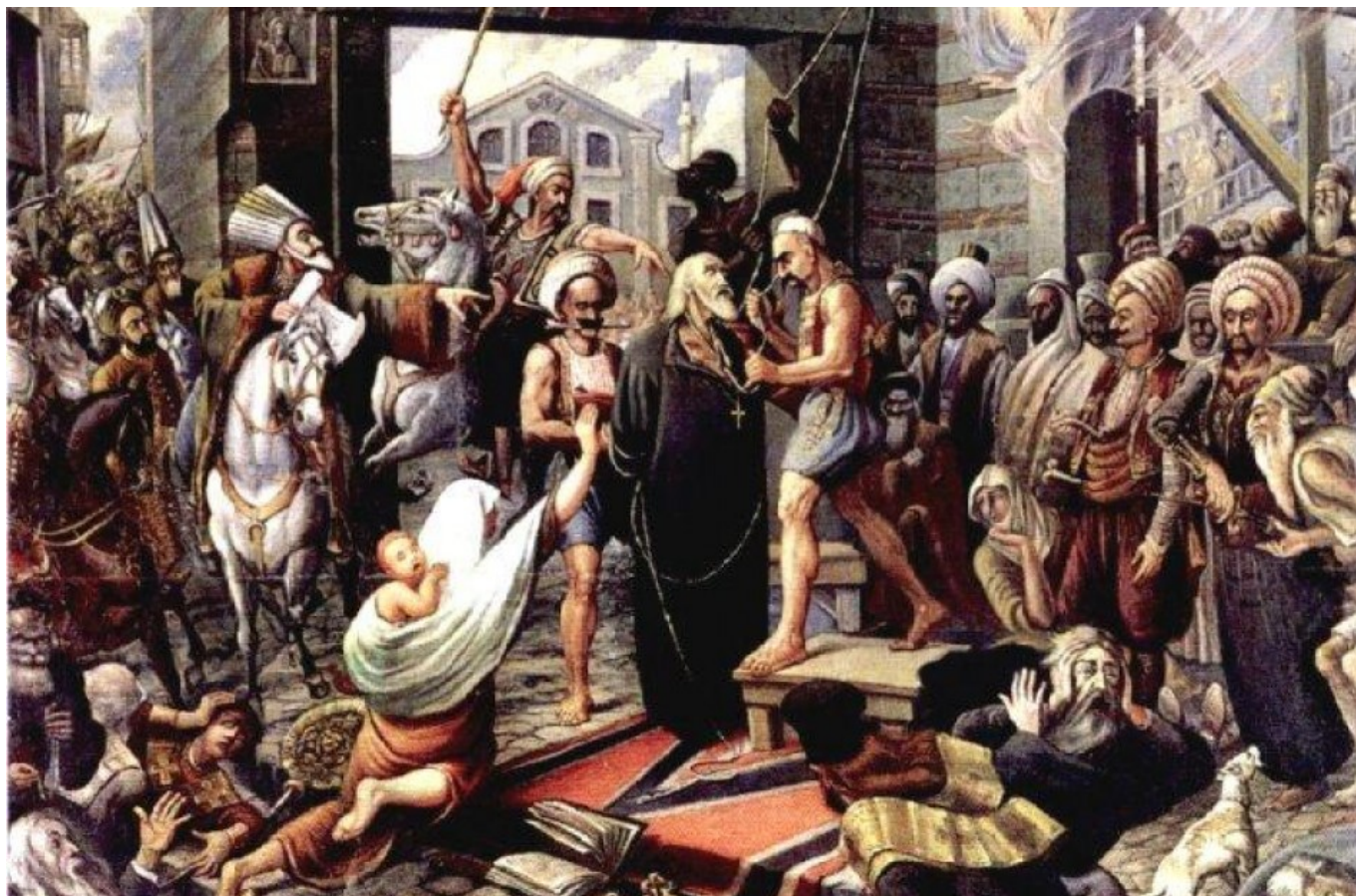
βλασφημίας απέναντι στη Θεία Πρόνοια. Χαρακτηριζόταν, επίσης, και ως αχαριστία απέναντι στην κραταιά και φιλεύσπλαχνη σουλτανική εξουσία, την εκπρόσωπο του Θεού στη γη. Στη συνέχεια χρησιμοποιώντας συμβουλευτικό ύφος προς όλους τους πιστούς τους παρακινούσε να υπακούσουν στα κελεύσματα των θείων νόμων και να παραμείνουν πιστοί στο ραγιαδικό καθεστώς. Ειδιάλλως, θα αφοριστούν και αυτοί ως συνένοχοι και οι χειρότερες κατάρες θα τους βαραίνουν αιώνια[2]. Παρόλο που φαινομενικά ο Πατριάρχης συμμορφώθηκε στις εντολές του Σουλτάνου, η Πύλη αποφάσισε την εξόντωσή του θεωρώντας ότι θα ανακόπτονταν οι επαναστατικές κινήσεις. Στις 10 Απριλίου του 1821 με σουλτανικό φερμάνι παύσαν ο Γρηγόριος ο Ε΄ από το πατριαρχικό αξίωμα ως ανάξιος και μετά τη σύλληψή του και τον βασανισμό που υπέστη, απαγχονίστηκε στη νότια πύλη του Πατριαρχείου. Το τέλος αυτού του εκκλησιαστικού ανδρός μαρτυρεί ότι δεν υπήρξε φιλικά προσκείμενος προς την πολιτική του Σουλτάνου. Αρνήθηκε να απομακρυνθεί από την Κωνσταντινούπολη σύμφωνα με προτροπή του Μητροπολίτη Δέρκων, γιατί θεωρούσε ότι αυτό θα εξαγρίωνε τον Σουλτάνο και οι συνέπειες που στη συνέχεια θα υποστεί ο ελληνισμός θα ήταν πολύ σκληρές[3].

Το ίδιο περιεχόμενο και ύφος έχουν και οι αντίστοιχες εγκύκλιοι του επόμενου Πατριάρχη Ευγένιου Β΄. Οι δύο από αυτές εκδόθηκαν τον Αύγουστο του 1821 και η τρίτη τον Ιανουάριο του 1822.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι το Πατριαρχείο, προκειμένου να αντιμετωπίσει την επαναστατική συγκυρία, προβάλλει για μια ακόμη φορά ως τετελεσμένο την οθωμανική κατάκτηση. Στην προτρεπτική διακήρυξη του Υψηλάντη με τίτλο «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» αντιπαραβάλλει την πίστη στην Εκκλησία και στους ιερούς της κανόνες και συγχρόνως επιστρατεύει το παραδοσιακό ιδεολογικό όπλο του αφορισμού.

Η εξωτερική πολιτική δράση του Κλήρου κατά τη διάρκεια της Επανάστασης

Ιδιαίτερης μνείας πρέπει να τύχει η ανάληψη καθοριστικής σημασίας διπλωματικών ενεργειών από την πλευρά εξεχόντων εκκλησιαστικών προσωπικοτήτων, γεγονός που αποδεικνύει την πολική τους δεινότητα.

Συγκεκριμένα, η πολιτική δράση του Πατριάρχη Γρηγορίου Έ ήταν αρκετά αποτελεσματική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση των Ιονίων Νήσων. Συγκεκριμένα, όταν αυτά καταλήφθηκαν το 1781 από τον Ναπολέοντα, οι Ρώσοι συμμάχησαν με τους Τούρκους και συνεργάστηκαν για δύο συνεχόμενα χρόνια. Οι Έλληνες φάνηκαν αρκετά ενθουσιασμένοι από τις προκηρύξεις του Μεγάλου Ναπολέοντα. Ο Σουλτάνος εξαπέλυσε απειλές ότι θα διέταζε τη γενική σφαγή των Ελλήνων. Ο Γρηγόριος κινήθηκε γρήγορα και με τις επιστολές τους προς τους Έλληνες πέτυχε να στρέψει αυτούς εναντίον των Γάλλων[4]. Βέβαια, συνεπικούρησε προς την κατεύθυνση αυτή το γεγονός ότι οι Γάλλοι επέδειξαν βάρβαρη στάση στην πορεία έναντι των Ελλήνων ακόμη και στον τομέα της πίστης και της θρησκείας γενικότερα. Την εποχή αυτή συλλαμβάνεται ο Ρήγας Φεραίος. Ο Γρηγόριος φρονούσε και προσπαθούσε να πείσει τους Έλληνες ότι η απελευθέρωση τους πρέπει να επιτευχθεί με τις δικές τους δυνάμεις. Επίσης, το εγχείρημα αυτό θα έπρεπε να αποτελεί προϊόν ώριμης και συστηματικής προπαρασκευής και εφόσον έχει προηγηθεί η πνευματική αφύπνιση και οικονομική ανάκαμψη. Βέβαια, η προσπάθεια του Πατριάρχη δεν απέδωσε ιδιαίτερους καρπούς, γιατί μετά την ήττα του Βοναπάρτη η συμμαχία των Ρώσων με τους Τούρκους ανακόπηκε και η Ρωσία ήταν ξανά εχθρική προς την Τουρκία, γεγονός που πυροδότησε στους Έλληνες ότι η απελευθέρωση θα είναι αποτέλεσμα της βοήθειας των Ρώσων. Η όλη κατάσταση δυσαρέστησε τον Σουλτάνο και κρίθηκε

ύποπτος ο Γρηγόριος, γεγονός που οδήγησε στην απομάκρυνση από τον Πατριαρχικό θρόνο[5].

Αντίστοιχα, η πρώτη πολιτική πράξη που έκανε ο μητροπολίτης Γερμανός στο επαναστατημένο ελληνικό τμήμα είναι να συστήσει μια Διοικούσα Επιτροπή και να βγει από τα χέρια του το διπλωματικό έγγραφο της επαναστατημένης πλέον Ελλάδας, που δεν είναι άλλο από την Προκήρυξη της Ελευθερίας. Ο Γερμανός υπέγραψε μαζί με τους Αν. Ζαΐμη, Αν. Λόντο, Παπαδιαμαντόπουλο και Σωτηράκη το κείμενο της προκήρυξης[6] με το οποίο καθιστούν γνωστό στους Πρόξενους των Μεγάλων Δυνάμεων ότι η απόφαση των Ελλήνων, μην αντέχοντας την τυραννία των Τούρκων, που σημειώνει μια αύξουσα πορεία σχετικά με το σατραπικό χαρακτήρα της εξουσίας τους, είναι να αποτινάξουν το ζυγό αυτό ή να πεθάνουν. Μία διπλωματική κίνηση του Γερμανού ήταν η αναφορά του στο γεγονός ότι αναμένει να ενστερνιστούν οι ευρωπαϊκές χριστιανικές δυνάμεις τις ανάγκες του επαναστατημένου ελληνισμού και να συνδράμουν στον αγώνα του.

Η πολιτική του δράση έφτασε μέχρι το Βατικανό ως απεσταλμένος της επαναστατικής Κυβέρνησης. Τη γενική εκτίμηση, που συγκέντρωνε ο Γερμανός δείχνει η αναγνώρισή του ως του μόνου καταλλήλου να εκπροσωπήσει το Έθνος στη διαφώτιση της παπικής Αυλής και του Πάπα για το διεξαγόμενο αγώνα. Στα τέλη Οκτωβρίου 1822 στάλθηκε στην Ιταλία μαζί με το Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, για να επιδώσουν στα μέλη του Συνεδρίου της Βερόνας εκκλήσεις για την αναγνώριση του Εθνικού Αγώνα. Το πατριωτικό φρόνημα και γενικά τις προθέσεις του δείχνει η μερικά δημοσιευμένη αλληλογραφία του αυτής της εποχής. Δεν έγινε δεκτός από τον Πάπα. Αυτό όμως δεν τον εμπόδισε στην ανάπτυξη μεγάλης δραστηριότητας. Πετυχαίνει να κερδίσει κατά το ταξίδι του την εύνοια των φιλελευθέρων λαών προς την Ελλάδα. Επέστρεψε το 1824. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στον πολύ έξυπνο χειρισμό του Γερμανού απέναντι στον Άγγλο Αρμοστή Μείτλανδ, ο οποίος κινούνταν προς διάφορες κατευθύνσεις για την επίτευξη των στόχων του είτε στρατολογώντας Αρματολούς είτε συνεργαζόμενος με τον Αλή πασά. Αντιλαμβανόμενος τον κίνδυνο ο Γερμανός αποφάσισε να ενθαρρύνει τη στρατολόγηση των Αρματολών, γεγονός που στη συνέχεια θα κατήγγειλε στον Σουλτάνο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να πείσει τους Τούρκους ότι οι Άγγλοι κινούνταν εναντίον τους σε συνεργασία με τον Αλή Πασά και κέρδισε κατά συνέπεια την εμπιστοσύνη τους[7].

[Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ](#)

Παραπομπές:

- [1]** Κ. Λάππας, *«Πατριαρχική σύνοδος περί καθαιρέσεως των φιλοσοφικών μαθημάτων το Μάρτιο του 1821»*, τ. 11 (1987), σ. 133-134.
- [2]** Ι. Φιλήμων, (όπως σημ. 60), σ. 309-315.
- [3]** Χ. Παρασκευαΐδης, *Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, Γρηγόριος Ε΄ ο Εθνάρχης της Οδύνης*, σ. 99.
- [4]** Γ. Πιλαβίος, *Τα κατά Πατριάρχην Γρηγόριον τον Ε΄ (1821-1871)*, σ. 11.
- [5]** Μ. Γεδεών, *Κανονικαί Διατάξεις, Επιστολαί, Λύσεις, Θεσπίσματα των Αγιωτάτων Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως από Γρηγορίου του Θεολόγου μέχρι του Διονυσίου του από Αδριανουπόλεως*, σ.58.
- [6]** Ε. Κυριακίδης, *Ιστορία του Ελληνισμού από της Ιδρύσεως του Βασιλείου της Ελλάδος μέχρι των ημερών μας 1832 - 1892*, σ. 67.
- [7]** Μητροπολίτης Παλαιών Πατρών,(όπως σημ. 288), σ. 6.